

JEDNOSTKA JAKO PODMIOT BADAŃ PEDAGOGICZNYCH I SPOŁECZNYCH

Metoda indywidualnych przypadków jest sposobem badań, polegającym na analizie jednostkowych losów ludzkich, uwikłanych w określone sytuacje wychowawcze, lub na analizie konkretnych zjawisk natury wychowawczej, poprzez pryzmat jednostkowych biografii ludzkich, z nastawieniem na opracowanie diagnozy przypadku lub zjawiska w celu podjęcia działań terapeutycznych.

Z potrzeby rozpoznania skomplikowanych sytuacji, ich istoty i przyczyn zrodziła się metoda, która wkomponowana została w praktyczne cele usuwania nieprawidłowości lub sytuacji zagrożenia w indywidualnych losach ludzkich. Jej szczególny rodowód i ścisłe pokrewieństwo z metodą pracy socjalnej uzasadniają uwarunkowania społeczne funkcjonowania jednostki, przewidywany efekt oddziaływań terapeutycznych i prognozowanie zmian.

Pod pojęciem "przypadku" rozumie się różne jednostki, żyjące i działające w określonych środowiskach społecznych, wyróżniające się od innych, od swoich rówieśników na przykład, jeśli chodzi o uczniów w szkole, czy dzieci w przedszkolu. Odbieganie od normy, nie jest traktowane jako wada, ponieważ pojedynczy przypadek, badacz (także pedagog, nauczyciel) osadza w znanej sobie teorii, a opis przypadku, który nie znajduje swego odzwierciedlenia w teorii, może przyczynić się do jej wzbogacenia, a nawet przekształcenia.

Słowa kluczowe: Indywidualny przypadek, metoda badań, strategia badawcza, jednostkowe losy ludzkie, dziecko, uczeń, nauczyciel w roli badacza, plan studium przypadku, badania jakościowe.

Przedstawienie zagadnienia

Badaniami społecznymi; w tym pedagogicznymi, można obejmować duże zbiorowości ludzkie, reprezentacje różnych grup społecznych a także pojedynczego człowieka, jednostkę. Takie indywidualne badania będą mieć zdecydowanie charakter jakościowy, a z ich wielokrotnych powtórzeń – na przypadkach pod jakimś względem jednorodnych – mogą wynikać uogólnienia i wnioski oraz postulaty dla praktyki pedagogicznej. Indywidualnymi losami jednostki interesuje się szczególnie psychologia, medycyna i pedagogika specjalna oraz społeczna.

Metodologia pedagogiki i metodologia badań pedagogicznych są ogólną i szczególną metodologią, opartą na nowoczesnym i ponowoczesnym ujęciu filozofii, badaniach empirycznych, prakseologicznych i hermeneutycznych, analizie procedur badanych i ich rezultatów oraz opisie zastanej rzeczywistości edukacyjnej i projektowaniu jej nowych stanów [1: 31].

Ten skrótowo nakreślony kontekst uprawiania współczesnej metodologii determinuje sposób interpretacji i zastosowania metod i strategii badawczych, m. in. metody indywidualnego przypadku.

Analiza osiągnięć i publikacji

Metoda indywidualnego przypadku ma różnorodną konotację stwierdzoną w dostępnych i poznanych źródłach literaturowych o charakterze metodologicznym.

Metoda przypadku (metoda kazuistyczna):

1) sposób badania, którego przedmiotem jest jakiś jeden przypadek (przedmiot, osoba, grupa, wydarzenie), przy czym gromadzi się przez dłuższy czas wszelkie dostępne informacje w celu ustalenia przewidywanych zależności;

2) sposób nauczania oparty na gruntownej analizie wybranego przypadku, przy aktywnym uczestnictwie ogółu uczniów lub studentów. Metoda przypadku jest popularna zwłaszcza na studiach medycznych, gdzie polega na rozpatrywaniu konkretnych przypadków chorobowych, ich diagnozy, etiologii, terapii i profilaktyki [2: 176].

Cel artykułu

Celem artykułu jest przedstawienie założeń teoretycznych i możliwości praktycznego wykorzystania metody indywidualnych przypadków w metodologii badań pedagogicznych oraz praktyce szkolnej, czyli w pracy nauczyciela.

Podstawy teoretyczne

Przypadek (case) to słowo dwuznaczne. W podstawowym znaczeniu to pewna przypadłość (np. choroba, talent, rola społeczna, rozwiązanie praktycznego problemu) ulokowana w konkretnej osobie lub grupie (...). We wtórnym znaczeniu – to sam obiekt dotknięty przypadłością (...). W tym znaczeniu przypadkiem nazywa się też każdą osobę wybraną lub wylosowaną do badania w dowolnym schemacie (próbka to zbiór przypadków) [3: 78].

Podobne podejście odnajdujemy w metodzie biograficznej na gruncie pedagogiki społecznej i w badaniach socjologicznych. Ważnym problemem jest też dobór próby do badania. Zdaniem I. K. Helling, odpowiednio do celów badań oraz odpowiadających im wariantom metody biograficznej stosuje się też różne sposoby selekcji

przypadków, bowiem istnieje ścisły związek między doborem próby, zbieraniem danych i ich analizą. W przypadku rodzaju biografii "biografia jako temat", wyboru pierwszych przypadków dokonuje się zgodnie z założeniami metody reprezentatywnego przypadku, ale dobór dalszych przypadków opiera się na kryteriach wewnętrznych, które pojawiają się jako konsekwencja uzyskania danych i nie można ich ustalić z góry przed przeprowadzeniem analizy. W przypadku rodzaju biografii "biografia jako środek" wybiera się np. przedstawicieli określonego zawodu, pewne fabryki reprezentujące określone typy przemysłu itp., przy czym wybór osób i grup nie jest oparty na modelach próby statystycznej, wnioskowanie zatem na podstawie zbadanych przypadków nie może być oparte na zasadzie wiarygodności. Próba nie stanowi natomiast problemu, gdy badacze zainteresowani są formami biograficznej rekonstrukcji, ponieważ zakładają oni uniwersalną strukturę selektywnej percepcji i logikę potocznego myślenia oraz uważają, że każdy przypadek przypomina tę uniwersalną strukturę [4: 1000].

Pod pojęciem "przypadku" rozumie się różne społecznie jednostki. Ekstremalność, tj. odbieganie od normy, nie jest traktowana jako wada, ponieważ pojedynczy przypadek, badacz osadza w znanej sobie teorii, a opis przypadku, który nie znajduje swego odzwierciedlenia w teorii, może przyczynić się do jej wzbogacenia, a nawet przekształcenia. Każdy przypadek poszerza bowiem dotychczasową wiedzę. Ludzie, zjawiska są do siebie podobne, ale też są od siebie różne i właśnie różnice nadają badanemu zjawisku wymiar szczególny [5: 99 i 6: 298].

Precyzując rozumienie metody indywidualnego przypadku warto jeszcze przypomnieć znaczenie przymiotnika "indywidualnego".

Indywidualność [łac.] to po pierwsze ogół cech psychicznych różniących jednego człowieka od drugiego; po drugie oryginalne cechy wyróżniające człowieka i jego twórczość.

Indywidualność to także zespół cech psychicznych, stanowiących osobowość człowieka, odrębność właściwa każdemu indywidualnemu bytowi; oryginalność, swoistość, jednostkowość [2: 104].

Nazwy "metoda pojedynczych przypadków" używa się często zamiennie ze "studium przypadku", "analizą przypadku" lub "metodą kliniczną". Najbardziej adekwatną nazwą tej metody do pełnionej przez nią funkcji w badaniach pedagogicznych jest nazwa "metoda indywidualnych przypadków", ponieważ praktycznie rzecz biorąc dotyczy ona zazwyczaj kilku czy nawet kilkunastu i więcej przypadków, a nie jedynie jednego przypadku.

Niekiedy przyjmuje się, że metoda indywidualnych przypadków, a ściślej mówiąc studium przypadku, dotyczy zarówno pojedynczych osób, jak również różnych zbiorowości, w tym także instytucji społecznych. Tutaj – o czym była już mowa – głównym jej przedmiotem są pojedyncze osoby. Badaniu określonych zbiorowości czy instytucji podporządkowana jest metoda monograficzna.

W dokonywaniu charakterystyk osób badanych za pomocą metody indywidualnych przypadków uwzględnia się na ogół dane identyfikacyjne, jak: nazwisko, adres, wiek, miejsce urodzenia itp.; dane związane z historią życia, np. okresem niemowlęcym, przedszkolnym, szkolnym; dane dotyczące środowiska rodzinnego i miejsca zamieszkania; dane na temat rozwoju fizycznego i stanu zdrowia, a w szczególności rozwoju umysłowego i społecznego oraz charakteru i osobowości osób badanych [4: 738 i 6: 471].

Na ogół przez metodą indywidualnych przypadków rozumie się gromadzenie danych o rozwoju i życiu fizycznym, psychicznym i społecznym interesujących badacza osób. Dotyczy ona zwykle nie jakiejś grupy, społeczności czy instytucji, lecz pojedynczych ludzi. Jest nade wszystko – jak pisze T. Pilch – "sposobem badań polegającym na analizie jednostkowych losów ludzkich uwikłanych w określone sytuacje wychowawcze lub na analizie konkretnych zjawisk natury wychowawczej poprzez pryzmat jednostkowych biografii ludzkich z nastawieniem na opracowanie diagnozy przypadku lub zjawiska w celu podjęcia działań terapeutycznych", także wychowawczych [7: 298]. Nierzadko jest nią wielostronna i dokładna analiza zachowań, postaw i osobowości człowieka, dokonywana zazwyczaj na przestrzeni dłuższego czasu i z uwzględnieniem środowiska, w jakim przypadło mu żyć [8: 3].

Jak twierdzi M. Łobocki – metoda indywidualnych przypadków – podobnie jak wszelka metoda biograficzna – nie jest samodzielną metodą badań pedagogicznych, a jedynie osobliwym podejściem czy postępowaniem badawczym, wykorzystującym różne inne metody i techniki badań [8: 304]. Można powiedzieć też, że nie jest ona żadną konkretną metodą czy techniką gromadzenia danych. Z tego prawdopodobnie powodu mało na ogół miejsca poświęca się jej w podręcznikach z zakresu metodologii badań zarówno psychologicznych i socjologicznych, jak i pedagogicznych [9: 4 i nstp.]. Niemniej starannie stosowana może okazać się przydatna zwłaszcza w badaniach nad dziećmi i młodzieżą, których zachowanie odbiega od normy także np. w sferze przystosowania lub niedostosowania społecznego [10: 453 i nstp.].

Metoda indywidualnych przypadków zwana inaczej "studium indywidualnych przypadków" wywodzi się z metod pracy socjalnej rozwijanych w pedagogice opiekuńczej na przełomie – i rozpowszechnionych w latach dwudziestych naszego wieku. Działalność opiekuńcza wyrastając z ram filantropii szukała naukowych podstaw swojej pracy i bardziej skutecznych form oddziaływania. Metoda indywidualnych przypadków wzbogacona potem o założenia metody grupowej i środowiskowej stanowiła metodologiczną podstawę, na której wyrosła jedna z ważniejszych metod badań pedagogicznych zwana dziś metodą indywidualnych przypadków.

Z metody pracy opiekuńczej zostały na grunt metody badawczej przeniesione ogólne założenia poznawcze i generalna koncepcja wyrażająca się w skutecznej pomocy dla konkretnego przypadku [11: 47].

Metoda indywidualnych przypadków w pedagogice sprowadza się do biografii ludzkich. Odrzuca się więc takie rozumienie tej metody, wedle której odnosi się ona do badania układów społecznych, instytucji lub do badania dynamiki wewnętrznej i przeobrażeń zbiorowości społecznej. Ograniczenie zaś metody indywidualnych przypadków do analizy konkretnych, jednostkowych przypadków wychowawczych ma uzasadnienie w historycznym rodowodzie tej metody oraz utylitarnym sensie dla praktyki wychowawczej, której ta metoda służy.

Na gruncie polskim rodowodu badań pedagogicznych, w których posługiwano się metodą biograficzną, zdaniem autorki, można poszukiwać w metodzie pracy socjalnej zwanej "studium indywidualnych przypadków", wywodzącej się z filantropii, stosowanej już na przełomie wieków, a upowszechnionej w latach dwudziestych XX wieku. A. Kamiński w artykule pt. "Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej", zamieszczonym w "Metodologii badań społecznych", pracy zbiorowej pod kierunkiem naukowym R. Wroczyńskiego i T. Pilcha, wydanej w 1974 roku, studium indywidualnych przypadków, jako metodę badania indywidualnych biografii, zaliczył, obok sondażu diagnostycznego i monografii pedagogicznej, do jednej z trzech podstawowych metod badań pedagogicznych [5: 97].

Przyjmując przeto przedmiot badań i funkcję metody indywidualnych przypadków za elementy konstytutywne, definicję jej można sformułować następująco: metoda indywidualnych przypadków jest sposobem badań polegającym na analizie jednostkowych losów ludzkich uwikłanych w określone sytuacje wychowawcze, lub na analizie konkretnych zjawisk natury wychowawczej poprzez pryzmat jednostkowych biografii ludzkich z nastawieniem na opracowanie diagnozy przypadku lub zjawiska w celu podjęcia działań terapeutycznych.

O ile pierwszy człon definicji wyróżnia metodę indywidualnych przypadków od innych metod, to następny jest swoisty dla każdej metody badań pedagogicznych a nawet dla badań pedagogicznych w ogóle. W tym jednak przypadku można rzec, że cel stworzył metodę i jej funkcje. Z potrzeby rozpoznania skomplikowanych sytuacji, ich istoty i przyczyn zrodziła się metoda, która wkomponowana została w praktyczne cele usuwania nieprawidłowości lub sytuacji zagrożenia w indywidualnych losach ludzkich. Jej szczególny rodowód i ścisłe pokrewieństwo z metodą pracy socjalnej uzasadniają podkreślenie w definicji funkcji poznawczych i terapeutycznych [11: 48 i nstp.].

Studium przypadku (studium indywidualnego przypadku)

Jeśli studium przypadku ma się wyróżniać jako odrębny schemat, nie wystarczy powiedzieć, że jest to badanie "losu jednostki", zwłaszcza gdy dalej mówi się też o badaniu "konkretnych zjawisk" [11: 4]. Powiemy więc, że studium przypadku to schemat badania jakościowego, które zmierza do stworzenia jednostkowej teorii zjawiska ogólnego [3: 78 i 4: 433].

W "Metodach badawczych w psychologii" czytamy "wiedza jest budowana na bazie opisów indywidualnych przypadków chorych. Takie opisy nazywane są studium przypadku. Korzysta z nich często psychologia kliniczna" [12: 38].

Warto dodać, iż w cytowanej pozycji wyróżnia się metodologię grupową i indywidualną, a na stronie 349 znajdzie Czytelnik opisy planów badań pojedynczych przypadków. Ważną cechą, która odróżnia ten rodzaj badań od innych jest to, że w badaniach bierze udział jedna osoba lub najwięcej – kilka.

Trzeba pamiętać, że studium przypadku to schemat badania (...), to też powinno być zaplanowane. Nie planuje się tu zmiennych, które będą mierzone, ale planuje się metody zbierania danych. Studium przypadku okazuje się bezcenne, gdy interesujące nas zjawisko jest rzadkie [12: 79]. Studium przypadku to celowe, zaplanowane i wielostronne zbieranie informacji. Podejmuje się je najczęściej ze względu na pojawiający się problem dydaktyczno-wychowawczy, który trzeba rozwiązać. Przez problem dydaktyczno-wychowawczy rozumiemy tu mocno zarysowujące się przejawy zachowania, które z jakichś przyczyn jest uważane przez szkołę za negatywne; np. kłótnie i bijatyki, które uczeń ostatnio wywołuje czy też jego nagłe opuszczenie się w nauce [13: 165].

S. Nowak twierdzi, że studium indywidualnego przypadku można potraktować jako badanie wstępne, zwiad badawczy [14: 58–61].

Studium przypadku to zbieranie wszystkich dostępnych danych o psychicznym, fizycznym, emocjonalnym i społecznym życiu ucznia. Studium przypadku nie powinno być mylone z historią przypadku. Różnica między nimi polega na tym, że jeśli w celach poznawczych potrzebne bywa zapoznanie się z życiorysem ucznia – mamy wówczas do czynienia z historią przypadku, studium przypadku odnosi się zaś do przeszłości tylko o tyle, o ile to potrzebne do wyjaśnienia przyczyn i motywów przebiegu sprawy [14].

Jak twierdzi T. Sarleja "na gruncie polskim" rodowodu badań pedagogicznych, w których posługiwano się metodą biograficzną, można poszukiwać w metodzie pracy socjalnej zwanej "studium indywidualnych przypadków", wywodzącej się z filantropii, stosowanej na przełomie wieków, a upowszechnionej w latach XX wieku [5: 97].

Według A. Kamińskiego studium przypadku, metoda monograficzna to projekt badawczy, w którym obiektem badań jest pojedynczy przypadek (stąd alternatywna nazwa tej metody: s. p.) lub kilka wybranych bytów społecznych danego typu, np. społeczności lokalne, grupy społeczne, pracownicy najemni, historie życia, zespoły pracowników (...) badane za pomocą różnorodnych metod [15: 369].

Studium indywidualnego przypadku (case study) to szczegółowa, w miarę kompletna i wyczerpująca problem badawczy naukową analizą jednego, szczególnego zjawiska, obiektu lub sytuacji [16: 207].

Studium przypadku to rodzaj badania, które wykorzystywane być może zarówno w metodologii ilościowej, jak i jakościowej. Oczywiście różnią je założenia na temat natury świata, jak i możliwości oraz sposobów jego poznawania, co determinuje przyjęty w obu strategiach sposób postępowania. Jest to badanie, które zawęża swój przedmiot poznania do pojedynczego, bądź kilku przypadków, gdy chce się je ze sobą porównać. Przedmiotem jego jest pojedyncza osoba lub zjawisko, grupa, organizacja. Obiekt badania jest w jakiś sposób szczególny w swej jednostkowości i badacz pragnie poznać tę szczególność interesującego go zjawiska [7: 297–298].

Celem studium przypadku jest dokładny opis badanego (osoby, obiektu) z możliwie różnych stron i z uwzględnieniem rozmaitych jego aspektów. Owe różnorodności oglądu służyć mają wielorakie metody zbierania materiałów. Najczęściej stosuje się tutaj wywiad narracyjny, obserwację uczestniczącą, analizę dokumentów, itp. Wybór drogi postępowania jest podyktowany specyfiką przypadku (uzależniony od tego, czy jest to pojedyncza osoba, grupa, czy instytucja lub stowarzyszenie lub jakieś zjawisko kulturowe). Metody zbierania materiałów powinny być dobrane tak, aby jak najlepiej zrozumieć i jak najwięcej dowiedzieć się o badanym obiekcie. Studium przypadku jest badaniem, które skłania badacza do stosowania określonych zasad. Należą do nich otwartość, komunikacja, naturalność i interpretacja [7: 298 i nstp.]. Nie wystarczy samo przedstawienie poznawanego przypadku, obowiązkiem jest także zinterpretowanie poznawanej rzeczywistości, poprzez pokazanie podobieństw i różnic pomiędzy zbadanym przypadkiem a tymi, które zostały wcześniej opisane w literaturze.

Studium przypadku umożliwia eksplorację wewnętrznej struktury badanego zjawiska (np. pozwala na wglądnięcie się w sens doświadczeń, przeżywanych przez osobę niewidomą, zwiększa szansę zrozumienia, jak funkcjonuje określona poradnia wychowawcza), lub też umożliwia dostrzeżenie zewnętrznych uwarunkowań jego funkcjonowania. Jeśli badacz chce poznać wybraną przez siebie szkołę, może jej się przyglądać z perspektywy tkwiących w niej wewnętrznych zależności, procesów i zachowań, może również opisać ją z perspektywy zewnętrznych zależności, konfiguracji, itp. Często także stosuje się obydwie perspektywy (np. w badaniach biograficznych, będących odmianą studium przypadku, perspektywę wewnętrzną stanowi wypowiedź podmiotu badanego, zaś perspektywę zewnętrzną wypowiedzi innych osób o badanym podmiocie, lub np. tło historyczne nadające biografii wymiar dziejowości) [7: 2].

Zauważmy przy okazji, że mimo zasadniczo jakościowego charakteru tych badań autorzy studiów przypadku nie odstępują się od gromadzenia danych ilościowych i metod analizy ilościowej [3: 80].

Można też planować równoległe studia przypadku. Burgess i in. donoszą o 4 studiach rejestru osiągnięć prowadzonych przez 4 osoby w 4 szkołach (3 miejskich i wiejskich, która też była najmniejsza, miała najniższy status i najdłużej stosowała rejestry) [17]. Gdyby w tych szkołach przeprowadzić badanie ilościowe (np. ankietowe), różnice byłyby nieinterpretowalne, szkoły bowiem różniły się od siebie pod zbyt wieloma względami. Ale cztery teorie jednostkowe wolno porównywać między sobą na takich samych zasadach, jak wszelkie teorie. Z tych porównań może się wyłonić interesujące twierdzenie ogólne. Warto więc prowadzić równoległe studia przypadku, bo wtedy szansa na odkrycie rośnie.

W studium przypadku nie planuje się natomiast odrębnych faz zbierania i analizowania danych. Analiza towarzyszy zbieraniu danych. Każde nowe spostrzeżenie badacz konfrontuje z hipotezą utworzoną na podstawie uprzednich spostrzeżeń, a stwierdziwszy niezgodność, próbuje dociec, skąd się wzięła, czyli stawia sobie nowe pytania ukierunkowujące proces zbierania danych. Nowe dane mogą wykazać, że niezgodność była pozorna, a jeśli nie, to badacz musi zrewidować hipotezę i zebrać nowe dane.

Warunkami powodzenia studium przypadku są obiektywizm, czyli niepoleganie na swoich i cudzych wrażeniach (wrażenia są ważne jako źródło wskazówek, ale nie jako materiał dowodowy), krytycyzm, czyli nawyk wystawiania na próby własnych pomysłów interpretacyjnych, i otwartość, czyli stała gotowość rewidowania pomysłów pod wpływem nowych spostrzeżeń. Niestety, nie wszyscy spełniają te warunki. Nagminnym błędem jest rozpoczynanie studium przypadku z gotową hipotezą i kończenie go po zebraniu garści danych, które ją potwierdzają. Ponieważ hipoteza pochodzi zwykle z żelaznego repertuaru stereotypów, które powstają w ramach każdej kultury zawodowej, znaczenie badania sprowadza się do tego, że nadaje stereotypowi status twierdzenia naukowego [3: 80].

Znajomość metody indywidualnych przypadków wydaje się niezbędną w pracy metodologa badań pedagogicznych oraz nauczyciela, między innymi z tego powodu, że coraz częściej to właśnie interesujące przypadki pedagogiczne są treścią interesującej narracji naukowej. W praktyce pedagogicznej daje się coraz częściej zaobserwować uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, zarówno uzdolnionych jak i o wolnym tempie pracy, z fragmentarycznymi zaburzeniami rozwoju. Wymaga to od nauczycieli kształcenia specjalnego i integracyjnego umiejętności opisu oraz charakterystyki, w ramach organizowania i realizowania

pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Na jakość wykorzystania metody indywidualnych przypadków mogą mieć wpływ następujące czynniki:

- znajomość specyfiki metody,
- wysoki poziom kompetencji badacza,
- krytyczny stosunek do podejmowanych tego rodzaju badań,
- znajomość wybranego planu opisu przypadku,
- pamiętanie o potrzebie pluralistycznego podejścia do podejmowanych problemów badawczych.

Znajomość nowej "mapy" stanowisk i podejść metodologicznych wydaje się jeszcze niezbyt głęboka i nie ma charakteru powszechnego. Środowiska profesjonalnie zajmujące się badaniami pedagogicznymi mają już świadomość, że "świat metodologii" powiększył się. Nadchodzi czas nowych syntez – przedstawień całościowych, umożliwiających lepszą orientację w tym "nowym świecie" i lepsze wybory dróg pedagogicznych studiów i badań – stwierdza T. Lewowicki [18: 25].

Wnioski i perspektywy dalszych badań

1. Współczesna metoda indywidualnych przypadków jest wyrażeniem wieloznacznym. Może oznaczać metodę badań lub też tok postępowania badawczego, zakładającego zastosowanie różnorodnych metod i technik. O metodzie indywidualnych przypadków pisze się też jako o typie badań pedagogicznych. Metoda indywidualnych przypadków to także metoda nauczania oparta na gruntownej analizie konkretnego przypadku. Indywidualny przypadek to także osoba wylosowana lub wybrana do badania .

2. Brak jest w literaturze metodologicznej jednomyślnego i jednoznacznego stanowiska w odniesieniu do tej metody. Wyrazem tego jest różnorodność pojęciowa i nazewnicza, np. metoda indywidualnych przypadków, metoda indywidualnego przypadku, studium przypadku, analiza przypadku, metoda kliniczna, metoda pojedynczych przypadków, metoda przypadku, metoda kazuistyczna. Określenia te często stosowane są zamiennie, mimo wyraźnych różnic semantycznych.

3. Najwięcej wątpliwości u czytelnika literatury metodologicznej wzbudza poszukiwanie związków lub kryteriów rozłączności metody indywidualnych przypadków i studium przypadku, a także próba odpowiedzi na pytanie, która z tych nazw jest właściwa i bardziej uprawniona. Pomocne w rozwiązaniu tego dylematu może okazać się podejście praktyczne badacza i zdawanie sobie sprawy z troistości znaczeń pojęcia "studium" – proces badawczy, rodzaj badań i efekt tegoż badania (wymowa, dzieło, naukowe opracowanie).

4. Warto zagadnienie metody indywidualnych przypadków uczynić przedmiotem doskonalenia zawodowego nauczycieli kształcenia integracyjnego, ponadto na seminariach dyplomowych (licencjackich, magisterskich, podyplomowych) zapoznawać z tą strategią badań kandydatów na nauczycieli [19]. Autorka artykułu podejmuje tę problematykę metodologiczną [20, 21], poszukując nowych odniesień i zastosowań.

BIBLIOGRAFIA

1. Gnitecki J. Orientacje metodologiczne we współczesnej pedagogice / D. Kubinowski, M. Nowak (red.) // Metodologia pedagogiki zorientowanej humanistycznie. – Kraków, 2006.
2. Okoń W. Słownik pedagogiczny / W. Okoń. – Warszawa, 1987.
3. Konarzewski K. Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna / K. Konarzewski. – Warszawa, 2000.
4. Szymczak M. Słownik języka polskiego / M. Szymczak. – Warszawa, 1995.
5. Sarleja T. Metoda biograficzna w badaniach jakościowych / T. Sarleja // Badanie-Dojrzwianie-Rozwój ; na drodze do doktoratu. – Red. K. M. Czarniecki, F. Szlosek. – Radom-Piotrków Trybunalski, 2002.
6. Sobol E. Słownik wyrazów obcych / E. Sobol. – Warszawa 1995.
7. Pilch T. Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe / T. Pilch, T. Bauman. – Warszawa, 2001.
8. Łobocki M. Metody i techniki badań pedagogicznych / M. Łobocki. – Kraków, 2006.
9. Lamnek S. Qualitative Sozialforschung / S. Lamnek. – T. 2. – Methoden und Techniken. – Weinheim, 1993.
10. Davidoff L. L. Introduction to psychology / L. L. Davidoff. – New York, 1987.
11. Pilch T. Zasady badań pedagogicznych / T. Pilch. – Warszawa, 1995.
12. Shaughnessy J. J. Metody badawcze w psychologii / J. J. Shaughnessy, E. B. Zechmeister, J. S. Zechmeister. – Gdańsk, 2002.
13. Janowski A. Poznawanie uczniów. Zdobywanie informacji w pracy wychowawczej / A. Janowski. – Warszawa, 2002.
14. Słownik socjologii i nauk społecznych. – Warszawa, 2005.
15. Nowak S. Metodologia badań społecznych / S. Nowak. – Warszawa, 1985.
16. Olechnicki K. Słownik socjologiczny / K. Olechnicki, P. Załęcki. – Warszawa, 2000.
17. Burgess R. G. Four studies from one or one study from four? Multi – site case study research / R. G. Burgess, Ch. J. Pole, Ch. Priestley // A. Bryman, R. G. Burgess (eds.) *Analizing qualitative data*. – London : Routledge, 1995.
18. Lewowicki T. Szkic do dziejów metodologii pedagogiki / T. Lewowicki // Metodologia pedagogiki zorientowanej humanistycznie. – Red. D. Kubinowski, M. Nowak. – Kraków, 2006.
19. Janicka-Panek T. Projekty badawcze w naukach społecznych (z teorii i praktyki) / T. Janicka-Panek. – Skierniewice, 2010.
20. Janicka-Panek T. Metoda indywidualnych przypadków-pojęcia, terminy definicje / T. Janicka-Panek // *Nauka-Wychowanie-Edukacja*. – Red. T. Zacharuk, N. Nyczkało, J. Kunikowski. – Siedlce, 2011.

21. Janicka-Panek T. Studium indywidualnego przypadku jako strategia w badaniach jakościowych / T. Janicka-Panek // Badanie-Dojrzwowanie-Rozwój. Tradycja i nowe rozumienie badań jakościowych. –Red. F. Szlosek. – Warszawa : Radom, 2014.

Janicka-Panek T. The Individual as a Subject of Educational and Social Researches.

The method of individual cases is a way of research, which involves the analysis of individual human lives, involved in specific educational situations. It can also analyze specific educational phenomena from the perspective of individual human biography, to develop a diagnosis of the case or the phenomenon and take therapeutic measures.

The article deals with the method they developed to recognize complex situations, their essence and reason. It was composed in practical purposes, to remove irregularities or emergency situations in individual human fate. The specific origins of this method and strict relationship with the method of social work justify the conditions of social life of the individual, the expected effect of therapeutic and forecasting changes.

The term "case" in "case study" refers to various individuals living and working in specific social environments that stand out from others, for example from their peers at school or children in kindergarten. If someone deviates from the generally accepted norm, it is not regarded as a defect. Researcher (also an educator or teacher) a single case refers to a well-known theory. If the case is not reflected in his theory, it can contribute to the enrichment and even changes and transformations.

Key words: Individual case, the method of research, strategy research, individual human destinies, child, student, teacher as researcher, case study, qualitative research.

Яницька-Панек Т. Індивід як предмет педагогічних та соціальних досліджень.

Метод індивідуальних випадків – це спосіб ведення досліджень, який включає в себе аналіз індивідуальних людських долі, занурених у певні виховні ситуації, або в аналізі конкретних явищ виховної природи, через призму індивідуальних людських біографій, з акцентом на розробку діагностики випадку або явища з метою здійснення терапевтичних заходів.

Через необхідність визначення складних ситуацій, їх природи і причин виник метод, який включено до практичних цілей усунення порушень або надзвичайних ситуацій в індивідуальних долях людини. Його особливий родовід і тісний зв'язок з методом соціальної роботи обґрунтовують соціальні обставини функціонування індивіда, очікуваних результатів терапевтичних і прогнозованих змін.

Термін "випадок" використовується по відношенню до різних індивідів, які живуть і працюють в певних соціальних умовах, що відрізняються від інших, від своїх однолітків, наприклад, коли справа стосується учнів в школі чи дітей в дитячому садку. Відхилення від норми не вважається дефектом, так як окремих випадок дослідник (педагог, вчитель) занурює в добре відому йому теорію, а опис випадку, який не має відображення в теорії, може збагатити і трансформувати її.

Ключові слова: Індивідуальний випадок, метод дослідження, стратегія дослідження, індивідуальні людські долі, дитина, учень, вчитель як дослідник, опис прикладу, якісні дослідження.